CLASS : 10th (Secondary)

Series : Sec/Annual-2023

रोल नं० | | | | | | | | | | |

Code No. 108

SET : D

संस्कृत

(Academic/Open)

(Only for Fresh/Re-appear/Improvement/Additional Candidates)

*समय : **3** घण्टे]* *[पूर्णांक : **80***

- *कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **8** तथा प्रश्न **20** हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिये गये **कोड नम्बर** तथा **सेट** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/पन्ने न छोड़ें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें। रोल नं० के अतिरिक्त प्रश्न-पत्र पर अन्य कुछ भी न लिखें और वैकल्पिक प्रश्नों के उत्तरों पर किसी प्रकार का निशान न लगाएँ।*
- *कृपया प्रश्नों के उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

निर्देशः –

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुस्पष्टलेखः लेखनीयः।

खण्डः 'क'

(अपठित–अवबोधनम्)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतपूर्णवाक्येन लिखत – $5 \times 2 = 10$

अस्माकं देशे अनेकानि राज्यानि सन्ति। तेषु हरियाणा-राज्यम् अतिलघुराज्यं वर्तते। अस्य उदयः 1966 तमे वर्षे नवम्बरमासस्य प्रथमे दिनांके अभवत्। हरियाणा-प्रदेशः वीराणां भूमिः कथ्यते। अस्य कुरुक्षेत्रस्य नगरे महाभारतस्य युद्धम् अभवत्। इदं राज्यं कृषिप्रधानं राज्यम् अस्ति।

प्रश्नाः –

(क) हरियाणा-प्रदेशः केषां भूमिः कथ्यते ?

(ख) अस्य कुरुक्षेत्रनगरे किम् अभवत् ?

(ग) हरियाणा-राज्यं कीदृक् राज्यं वर्तते ?

(घ) अस्य उदयः कदा अभवत् ?

(ङ) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत।

खण्डः 'ख'

(रचनात्मक-लेखनम्)

2. भवान् कैलाशः। पुस्तकानि क्रेतुम् धनराशिं प्राप्तुं स्वपितरं प्रति लिखितपत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तैः पदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत – $4 \times 1 = 4$

विवेकानन्द-छात्रावासः,
हिसारतः।

पूज्यपितृपादयोः प्रणामः।

अत्र कुशलं ....(I).......... अस्तु। अद्यैव मम नवमकक्षायाः ....(II).......... आगतः। अहं कक्षायाम् उत्तमं स्थानं प्राप्तवान्। अग्रिमे सप्ताहे मम ....(III)........... कक्षायाः अध्ययनं प्रारप्स्यते। अहं दशमकक्षायाः ....(IV)........... क्रेतुम् इच्छामि। एतदर्थं भवन्तः सहस्रमेकं रुप्यकाणि प्रेषयन्तु।

मातृचरणयोः प्रणामाः।

भवतां प्रियः सुतः,
कैलाशः।

मञ्जूषा

दशम, तत्र, पुस्तकानि, परिणामः।

3. चित्रं दृष्ट्वा अधः प्रदत्तवाक्यानि पठित्वा रिक्तस्थानानि उचितमञ्जूषापदैः पूरयत – $4 \times 1 = 4$

(I) अस्मिन् चित्रे .... चित्रितः।

(II) मुख्याध्यापकः .... करोति।

(III) अस्माकं ध्वजः .... भवति।

(IV) अध्यापकाः बालकाश्च सावधानतया ....।

मञ्जूषा

त्रिवर्णः, स्वतन्त्रतादिवसः, तिष्ठन्ति, ध्वजारोहणं।

अथवा

(केवलं प्रज्ञाचक्षुर्भ्यः)

'जलस्य महत्त्वम्' इति विषयमधिकृत्य ***चत्वारि*** वाक्यानि संस्कृतभाषायां लिखत।

खण्डः 'ग'

(पठित–अवबोधनम्)

4. अधोलिखितगद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषायां सरलार्थः लेखनीयः – 4

अचिरादेव चण्डवातेन मेघरवैश्च सह प्रवर्षः समजायत। पश्यत एव सर्वत्र जलोपप्लवः सञ्जातः। कृषकः हर्षातिरेकेण कर्षणविमुखः सन् वृषभौ नीत्वा गृहम् अगात्।

अथवा

व्याघ्रः – गच्छ, गच्छ जम्बुक ! त्वमपि किञ्चिद् गूढप्रदेशम्। यतो व्याघ्रमारीति या शास्त्रे श्रूयते तयाहं हन्तुमारब्धः परं गृहीतकरजीवितो नष्टः शीघ्रं तदग्रतः।

5. अधोलिखितश्लोकस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषायां सरलार्थः लेखितव्यः – 4

एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत्।
न सा बकसहस्रेण परितस्तीर वासिना।।

अथवा

सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः।
यदि दैवात् फलं नास्ति छाया केन निवार्यते।।

6. अधोलिखितसूक्तिषु ***द्वयोः*** भावार्थं हिन्दीभाषायां लिखत – $2 \times 2 = 4$

(क) गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणः।

(ख) विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम्।

(ग) वायुमण्डलं भृशं दूषितं न हि निर्मलं जलम्।

7. अधोलिखितगद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखित – $3 \times 1 = 3$

भूमौ पतितं स्वपुत्रं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां मातुः सुरभेः नेत्राभ्याम् अश्रूणि आविरासन्। सुरभेरिमामवस्थां दृष्ट्वा सुराधिपः तामपृच्छत् – "आर्ये शुभे ! किमेवं रोदिषि ? उच्यताम्" इति।

प्रश्नाः –

(क) कस्याः नेत्राभ्याम् अश्रूणि आविरासन् ?

(ख) सुराधिपः किम् अपृच्छत् ?

(ग) कं दृष्ट्वा सुरभेः नेत्राभ्याम् अश्रूणि आविरासन् ?

8. अधोलिखितश्लोकं पठित्वा प्रश्नोत्तराणि संस्कृतेन लिखत – $2 \times 1 = 2$

प्राणिनां जायते हानिः परस्परविवादतः।
अन्योन्यसहयोगेन लाभस्तेषां प्रजायते।।

प्रश्नौ –

(क) परस्परविवादतः किं जायते ?

(ख) अन्योन्यसहयोगेन किं जायते ?

9. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – $3 \times 1 = 3$

(क) एतादृशी भयावहघटना गढ़वालक्षेत्रे घटिता।

(ख) सः भारवेदनया क्रन्दति स्म।

(ग) सर्वे प्रकृतिमातरं प्रणमन्ति।

10. प्रश्नपत्रे लिखितश्लोकान् विहाय 'शेमुषी' द्वितीयो भागः' पुस्तकात् ***एकं*** शुद्धं श्लोकं संस्कृतभाषायां लिखत। 4

खण्डः 'घ'

(अनुप्रयुक्त–व्याकरणम्)

11. अधिकरणकारकस्य ***अथवा*** अपादानकारकस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। 2

12. यण्सन्धेः ***अथवा*** विसर्गसन्धेः परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। 2

13. कर्मधारयसमासस्य ***अथवा*** बहुव्रीहिसमासस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। 2

14. यथानिर्देशं शब्दरूपाणि लिखत – $4 \times 1 = 4$

(क) 'राम' शब्दस्य षष्ठी-द्विवचने।

(ख) 'हरि' शब्दस्य द्वितीया-बहुवचने।

(ग) 'नदी' शब्दस्य तृतीया-एकवचने।

(घ) 'फल' शब्दस्य चतुर्थी-बहुवचने।

15. यथानिर्देशं धातुरूपाणि लिखत – $4 \times 1 = 4$

(क) 'गम्' धातोः – लट्लकारस्य, उत्तमपुरुषस्य, बहुवचने।

(ख) 'भू' धातोः – लृट्लकारस्य, प्रथमपुरुषस्य, एकवचने।

(ग) 'दृश्' धातोः – लङ्लकारस्य, मध्यमपुरुषस्य, एकवचने।

(घ) 'पठ्' धातोः – लोट्लकारस्य, प्रथमपुरुषस्य, द्विवचने।

16. प्रदत्तोपपदविभक्तिवाक्येषु रिक्तस्थानानि उचितविभक्तिपदं चित्वा पूरयत – $4 \times 1 = 4$

(क) शिष्यः .... प्रश्नं पृच्छति। (गुरुम्, गुरुणा)

(ख) अलं भीमो .... । (दुर्योधनेन, दुर्योधनाय)

(ग) राजा .... राज्यं रक्षति। (शत्रुभ्यः, शत्रुणा)

(घ) रामः नेत्रेण .... । (काणः, अन्धः)

17. (क) प्रदत्तवाक्येषु रिक्तस्थानपूर्तिम् अव्ययपदैः कुरुत – $2 \times 1 = 2$

(I) दुर्वहम् .... जीवितं जातम्। (अत्र, कुत्र)

(II) बुद्धिर्बलवती तन्वि सर्वकार्येषु ....। (यदा, सर्वदा)

(ख) अधोलिखितक्रियापदेभ्यः उपसर्गान् पृथक् कृत्वा लिखत – $2 \times 1 = 2$

(I) उपजायते

(II) परिभूयते

18. (क) अधोलिखितपदानां सन्धिं सन्धिविच्छेदं वा कृत्वा लिखत – $3 \times 1 = 3$

(I) जगत् + नाथः

(II) तथैव

(III) नै + अकः

(ख) अधोलिखितसमस्तपदानां विग्रहं कुरुत – $3 \times 1 = 3$

(I) महादेवः

(II) नवरात्रम्

(III) निर्मक्षिकम्

19. अधोलिखितेषु पदेषु प्रकृतिप्रत्ययसंयोगः वियोगः वा करणीयः – $4 \times 1 = 4$

(I) दृश् + क्त

(II) धृतवान्

(III) गम् + अनीयर्

(IV) कर्त्तव्यः

खण्डः 'ङ'
(बहुविकल्पीय-प्रश्नाः)

20. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्तवैकल्पिकचतुर्षु उत्तरेषु एकं ***शुद्धम्*** उत्तरं विचित्य लिखत – $6 \times 1 = 6$

(क) 'ददर्श' इति पदस्य पर्यायपदं किम् ?

(I) दृष्टवान् (II) पश्यति

(III) दृष्टिः (IV) ददाति

(ख) 'अस्ते' इति पदस्य विलोमपदं किम् ?

(I) सदये (II) हस्ते

(III) उदये (IV) निर्दये

(ग) 'हृदयग्राही स्पर्शः' अत्र विशेषणपदं किम् ?

(I) ग्राही (II) हृदय

(III) हृदयग्राही (IV) स्पर्शः

(घ) 'कज्जलमलिनं धूमम्' अत्र विशेष्यपदं किम् ?

(I) कज्जल (II) मलिनं

(III) कज्जलमलिनं (IV) धूमम्

(ङ) '96' इति पदस्य किं संस्कृतसंख्यावाचकपदं ?

(I) षडशीतिः (II) षण्णवतिः

(III) षट्सप्ततिः (IV) षट्षष्टिः

(च) चालकः ………….. बसयानं चालयति। (घटिकां दृष्ट्वा रिक्तस्थानं संस्कृतपदेन पूरयत)

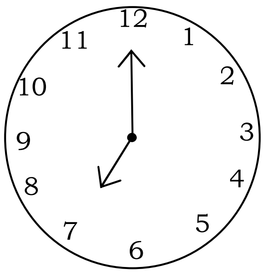

(I) पञ्चवादने (II) षड्वादने

(III) सप्तवादने (IV) द्वादशवादने